

KOLONIEKIND

Boeken van Mariët Meester:

- Sevillana* (roman, 1990)
De stilte voor het vuur (non-fictie, 1992)
Bokkezing (roman, 1994)
De eerste zonde (roman, 1997)
De verdwaalde nomade (reisverhalen, 2000)
De overstroming (roman, 2003)
De volmaakte man (roman, 2005)
Sla een spijker in mijn hart (non-fictie, 2006)
Liefdeslied van een reiziger (roman, 2009)
De mythische oom (non-fictie, 2012)
Koloniekak (non-fictie, 2012)
Hollands Siberië (roman, 2014)
De tribune van de armen (non-fictie, 2017)
Pingping (roman, 2020)

Mariët Meester

KOLONIEKIND

Opgroeien in het gevangenisdorp Veenhuizen

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Het Cultuurfonds beheert ruim 450 Cultuurfondsen op Naam.
Deze publicatie is mede tot stand gekomen dankzij een bijdrage uit het
door het Prins Bernhard Cultuurfonds beheerde Ten Hagen Fonds.

Daarnaast heeft de auteur een projectsubsidie ontvangen van
het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

Ten Hagen Fonds

Copyright © 2022 Mariët Meester

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar ge-
maakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij
De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Marieke Oele
Omslagfoto: collectie J. Meester
Portret auteur: Jaap de Ruig
Typografie: Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 295 4130 5 / NUR 320

www.marietmeester.nl
www.arbeiderspers.nl

Voor mijn broer Wout (1961-2013)

PROLOOG

‘Joh, wat gevaarlijk,’ zeggen sommige mensen wanneer ik vertel dat ik ben opgegroeid tussen de gedetineerden in het gevangenisdorp Veenhuizen. Meestal kijken ze er dan ook nog medelijdend bij. Anderen, die zich vooral de gevangenis herinneren waar mannen terechtkwamen die waren opgepakt terwijl ze met drank op achter het stuur zaten, beginnen meteen grappen te maken. ‘Ja ja, haha, jij bent er eentje uit een familie van dronkenlappen? Sloten ze daar dan complete gezinnen op?’ Een vriendin die haar jeugd doorbracht in een oude wijk van een grote stad, en die mij nog nooit in mijn natuurlijke biotoop had gezien, reageerde weer heel anders; toen zij voor het eerst in Veenhuizen kwam, zei ze met een zekere ontzetting: ‘Dus hiér kom jij vandaan? Ik zie nergens intieme pleintjes, slingerende straatjes, geheimzinnige steegjes...’ Een enkeling, zoals een bevriende collega die in het naburige Assen naar de middelbare school ging, bleek een totaal tegengesteld beeld te hebben: zijn klasgenoten die uit Veenhuizen kwamen, durfden volgens hem opvallend veel meer dan anderen. Ze gedroegen zich alsof voor hen de wet niet gold. Volgens hem kwam ik uit een oord van vrije, wilde, woeste geesten.

Hoezeer ik zelf anders naar mijn dorp kijk dan buitenstaanders, merkte ik ook tijdens een bijeenkomst in debatcentrum De Balie in Amsterdam. Kort daarvoor was ik mee geweest met een excursie naar de grootste en modernste gevangenis van Nederland, het Justitieel Complex Zaanstad. Terwijl onze groep er werd rondgeleid, raakte ik steeds verontwaardigder over de

gang van zaken in het onmenselijke gebouw, waar gedetineerden ‘justitiabelen’ heetten en waarvoor iemand uit ons gezelschap al snel de term ‘detentiefabriek’ begon te gebruiken. De dag erna schreef ik een gloeiend opiniestuk voor *NRC*. De gevangenisbibliotheek opheffen, gedetineerden ophokken in een tweepersoonscel met stapelbed waar ze bakjes voorgekookt voer in een magnetron moesten schuiven: veronderstelden degenen die dit hadden bedacht nou echt dat mensen hier beter van zouden worden?

Na de publicatie van mijn opiniestuk bleek dat een jonge filmmaker bezig was een documentaire over het Zaanse gevangeniscomplex te maken. Ik werd gevraagd om tijdens de première in De Balie aan een panelgesprek deel te nemen. En zo kwam ik samen met de architect van het Zaanse complex, de directeur en een criminologe voor een volle zaal terecht. Mijn woorden kwamen er met horten en stoten uit toen ik het publiek vertelde over de totaal andere situatie die ik kende uit mijn jeugd, over de manier waarop bij ons gedetineerden en inwoners samenleefden op een uitgestrekt terrein dat door bordjes ‘Verboden toegang’ was afgesloten voor mensen van buitenaf. Ongelovig keek iedereen me aan. Er waren veel jongeren, vooral hen zag ik denken: die vrouw is gek. Ze heeft het over dingen die onmogelijk zijn. Al die situaties heeft ze verzonnen, dat hele dorp heeft ze verzonnen. Met criminelen moet je uitkijken, daar kun je echt geen kinderen tussen laten lopen.

Op dat moment dacht ik: en nu moet ik het eindelijk gaan opschrijven. Zo langzamerhand moet ik toch een zekere afstand kunnen nemen van die wonderlijke justitie-enclave in het noorden van Nederland waar ik ben opgegroeid, zo langzamerhand moet ik toch naar mijn jeugd jaren kunnen kijken alsof het een verhaal is geweest. Ik zal weer in het meisje kruipen dat ik was, ik zal proberen met haar oren te luisteren, met haar ogen te kijken en na te denken met haar brein, waarin vanaf 1963 herinneringen liggen opgeslagen.

1

Ingespannen hield ik het stuur vast van de fiets die ik had gekregen voor mijn vijfde verjaardag. Aan de handvatten zaten ribbelige plastic linten, ze waren wit en blauw en geel en groen en een paar waren er net zo rood als de fiets zelf. Rechttuit ging ik, rechttuit, in Veenhuizen ging je meestal rechttuit, en het verschil tussen links en rechts kende ik ook al: links van me lag aan de overkant van de sloot langs de Kerklaan een grote akker die in dit seizoen, begin november, grijszwart van kleur was. Rechts, ook aan de overkant van een sloot, was een even grote en strakke akker waarin voren waren getrokken.

Alles in ons dorp vond ik mooi. Nadat ik van huis was weggereden, van de witte woning die vastzat aan de school van mijn vader, was ik eerst onder een beschermende hemel door gekomen die werd gevormd door de takken van de eiken en de beuken die aan weerskanten langs de laan stonden, en waaraan nog wat knisperige bladeren zaten in goudgele en warmoranje tinten. Ik wist dat de bomen waren geplant door stadsmensen die vroeger naar de gestichten van Veenhuizen waren gestuurd omdat ze geen werk en daardoor ook geen geld hadden. Eronder, op straat en in de berm, lagen eikels met dopjes op hun kop en beukenootjes die zo vlezig waren dat je ze kon poffen, pellen en oppeuzelen. Nu was ik op het stuk van de laan gekomen waarlangs bomen stonden die later waren neergezet en zo dun waren dat ze minder opvielen.

Ik was voor het eerst alleen van huis. De stuurlinten wapperden toen ik ter hoogte van een boerderij linksaf sloeg naar

de straat dwars op de Kerklaan, ook een rechte, met knoestige, scheefgewaaide meidoorns erlangs die er oud uitzagen en toch klein waren gebleven. In de verte doemden de lage bakstenen huizen op waar de kinderen woonden wier vaders in een van de gevangenispen werkten, want sinds de gestichten niet meer werden gebruikt om er arme mensen in onder te brengen, werden er in ons dorp mannen opgesloten die iets hadden gedaan wat niet mocht, zoals stelen, vechten of iemand vermoorden. De meeste waren aardig. Zoiets begreep je volgens mij alleen wanneer je zelf uit Veenhuizen kwam.

Hijgend trapte ik de trappers van mijn rode fietsje rond. Doordat ik best moe begon te worden, moest ik langzamer gaan rijden toen ik was aangekomen tussen de bakstenen huizen, waarvan er telkens een paar aan elkaar vastzaten. In een ervan woonde de andere onderwijzer van mijn vaders school met zijn vrouw en kinderen. Net als wij hoorden ze bij de twaalf of dertien gezinnen in Veenhuizen waarvan de vader niet voor het ministerie van Justitie werkte, evenmin als voor een andere dienst die er nauw mee verbonden was. Ook in een dorp als het onze waren er nu eenmaal wat schoolmeesters nodig, net als een postbode en een kapper.

Na de lage bebouwing, een veilige ommuring, passeerde ik een aantal losstaande, veel grotere huizen. De vaders van de kinderen die daar woonden hadden een hogere rang. Ik probeerde de woorden te lezen die op de gevels stonden, maar dat kon ik nog niet, pas na mijn volgende verjaardag zou ik het gaan leren. Rechts zag ik het Tweede Gesticht, wat daarop stond wist ik ook al niet. Die woorden hadden vast met de andere naam van het gevangenisgebouw te maken, die ik nooit goed kon onthouden. Tellen en klokkijken kon ik wel: de ronde klok boven de poort in het midden, op de bakstenen siergevel waarvan beide zijkan-ten een trap leken, gaf aan dat het bijna vier uur was. Erboven stond een minitorentje, zodat het gebouw me altijd aan een kasteel deed denken, een grote, brede en vierkante burcht zoals ze

voorkwamen in sprookjes. In de gracht eromheen dobberden ganzen en zwanen, die nergens te bekennen waren geweest toen ik de afgelopen winter had geprobeerd met mijn handen op de leuning van een keukenstoel langs de gevangenis te schaatsen. Ik hoopte maar dat de vogels niet uit het water zouden komen.

Tegenover de gevangenis stond nog een rij huizen, daarna was de Meidoornlaan afgelopen en zag ik het werkgesticht, een van de oudste gebouwen van het dorp. Vroeger werden daar de arme mensen in ondergebracht, de gracht en de weg eromheen heetten samen de Oude Gracht. Net als het Tweede Gesticht was het werkgesticht groot, breed en vierkant, alleen was het veel lager. De vleugel die op de Meidoornlaan uitkeek was afgebroken en vervangen door een aantal garages, zodat ik vanaf mijn fiets de werkplaatsen kon zien die op de binnenplaats waren neergezet. Vanuit het Tweede Gesticht gingen de gevangenen er altijd lopend over een dam naartoe.

Goed opletten, niet te ver doorrijden, waarschuwde ik mezelf. Ik moest uitkijken dat ik niet in het diepbruine, naar veen geurende water van de 'wiek' terecht zou komen, zoals de meeste mensen uit Veenhuizen onze grachten en kanalen noemden. Pas geleden was hier een meisje zoekgeraakt dat even oud was als ik, en dat ook nog geen zwemles had gehad. Iemand had haar zien zitten op een vlonder in de Oude Gracht, zodat mijn vader samen met andere vaders daar vlakbij met een stok aan het dreggen was geslagen. Toen het begon te schemeren en ze het meisje nog steeds niet hadden gevonden, had een van de vaders een groep gevangenen uit het Tweede Gesticht opgehaald, van wie er een stuk of acht hun broek, schoenen en sokken hadden uitgetrokken en in hun onderbroek in het donkere, hier en daar met kroos bedekte veenwater waren gestapt. Nadat de gevangenen zich naast elkaar hadden opgesteld en hun handen op elkaars schouders hadden gelegd, begonnen ze met hun blote voeten te zoeken. Ze vonden het meisje uiteindelijk onder de vlonder: ze was dood.

Heel goed uitkijken voor de wiek, waarschuwde ik mezelf opnieuw terwijl ik de bocht naar links begon te nemen. Zoals ik het had geleerd, stak ik mijn hand uit. Daarna kwam ik over een driehoek van losse grindsteentjes die niet in het asfalt van het wegdek waren gereden, zodat mijn banden slipten en ik met mijn andere hand de fiets niet kon houden. Ik verloor mijn evenwicht en stortte opzij, klapte tegen de grond en kreeg het fietsframe boven op me.

Het frame was zwaar, het stuur pookte in mijn zij, het was moeilijk om niet te gaan huilen. Terwijl ik worstelde om onder de fiets uit te komen, lag ik plotseling in een schaduw. Boven me was een man verschenen die van onderaf wel een reus leek. Hij droeg een harde zwarte pet en een dik zwart uniform waarvan de broek aan de bovenkant bolle pijpen had. Zijn hoge zwarte herenfiets was een dienstfiets, dat kon ik zien aan het gele kokertje rond de stuurstang. Achter zijn rug stak zijn karabijn uit en over zijn uniformjas, waarop koperen knopen zaten, droeg hij schuin over zijn borst een riem die vastzat aan de riem van de holster van zijn revolver. Hij was dus een *gewa*, een gestichtswachter, iemand van de buitenbewaking, die moest controleren of er geen mannen uit onze gevangenissen ontsnapten.

De *gewa* stapte af, hield zijn dienstfiets met één hand vast en tilde met de andere mijn fiets omhoog. Nadat hij hem opzij had gelegd, trok hij me aan mijn jas overeind. In mijn maillot zat een gat, uit mijn knie kwam een stroompje bloed. Mijn jurk, die mijn moeder zelf met de naaimachine had gemaakt, leek niet kapot.

‘Wat doe je zo ver van huis?’ zei de man. Hij keek er streng bij. ‘Jouw vader is toch meester Meester? Ga maar gauw weer terug.’

‘Kan niet, we hebben visite gekregen.’ Ik snikte nu toch een beetje. ‘Mijn moeder heeft koffie nodig. Het geld moet ik laten opschrijven.’

‘Dan leent ze maar koffie van de bureu.’

‘Maar ik heb het beloofd!’

Ik pakte het stuur van mijn fiets en probeerde hem overeind te zetten, mijn rechterarm deed zeer. 'Ga nou maar gauw naar huis,' zei de gewa opnieuw en hielp me.

Ik stapte op en reed toch verder, de arm niet aan het stuur maar naar beneden bungelend. Door de pijn merkte ik haast niet hoe ik de kruidenierswinkel bereikte, vlak bij een van de andere toegangen naar het werkgesticht, de Oude Poort. Naast de poort zat de kapper, die maar één model kon knippen, het bloempotmodel, en met wie mijn moeder ruzie had gekregen toen ik tijdens een knipbeurt niet bij haar op schoot mocht zitten. Het postkantoor waar we altijd postzegels haalden zat ook naast de Oude Poort en links van dat alles was de kruidenier, met ernaast een rij ramen met ijzeren tralies.

Op de terugweg, met veel moeite had ik het vacuüm gezogen pak koffiebonen onder mijn snelbinders gekregen, was ik weer bijna bij de hoek met het losse grind naar de Meidoornlaan toen ik een groep gevangenen zag aankomen. Ze hadden het werkgesticht net verlaten en slenterden over de dam om terug te gaan naar hun gevangenis, het Tweede Gesticht. Een paar gestichtswachters fietsten met ze mee, gewa's konden zo langzaam fietsen dat ze bijna stil leken te staan. Ze zagen er net zo uit als de reus die me overeind had geholpen, alleen had die meer strepen op zijn jas. Terwijl ik voor de zekerheid mijn hand niet uitstak en aan de bocht met de steentjes begon, schreeuwde een van de gevangenen in mijn richting: 'Hé, vosje!'

Ze lachten en joelden allemaal, slungelig lopend alsof ze veulens of jonge hondjes waren. Een paar leken uit andere landen te komen. Van mijn moeder moest ik ze 'gedetineerden' noemen, wat betekende dat je respect voor ze had, dat je ze goed vond zoals ze waren. Op zondagochtend zag ik ze altijd in groepen naar de rooms-katholieke kerk naast ons huis marcheren, en ook naar de Koepelkerk een stukje verderop. Ze droegen dan bruine kleren, en vooraan, opzij en achteraan werden de groepen be-

waakt door gewa's. Toen ik kleiner was ging ik dan meestal op mijn tenen in onze erker naar ze staan kijken, mijn ogen vlak boven de vensterbank, mijn knuistjes rond het hout, soms met mijn mond om de rand.

De bocht met het grind ging goed. Nadat ik voorbij alle huizen van de Meidoornlaan was gekomen, kon ik eindelijk gaan huilen. Het stuk van de Kerklaan met de dunne bomen leek nog langer dan op de heenweg, pas onder de hemel van takken kwam ik voorbij een paar huizen en bereikte ik de boerderij met het rieten dak van onze bureu. De buurman, meneer Tiesinga, had altijd knechten uit het gesticht gehad, een of twee van hen sliepen zelfs in de stal, maar nu waren de justitiehoeves overgegaan naar Domeinen en werd hij geholpen door arbeiders die in speciaal gebouwde huisjes aan de randen van het dorp moesten wonen. In de bijkeuken van de Tiesinga's zat nog een pomp met een zwengel waarmee ze water konden oppompen uit hun regenput, soms mocht ik dan kijken.

Bij het hek naar onze voortuin deed ik zo voorzichtig mogelijk. De auto van de visite stond er vlak naast, half op de straat. Het waren een vrouw en een man, ik kende ze niet. Ze leken me even oud als mijn ouders, misschien al wel dertig. Toen ze bij ons huis waren aangekomen hadden ze gegild en gejoeld van opwinding, want terwijl ze de Kerklaan in reden waren ze staande gehouden door een stel gewa's op dienstfietsen die bars aan hen vroegen wat ze in ons dorp te zoeken hadden. Mijn ouders hadden ze uitgelegd dat je 'gééwaa' moest zeggen en dat die mannen met een langer woord 'gestichtswachters' waren. Heel Veenhuizen was verboden gebied, dat stond met witte letters op wel driehonderdvijftig blauwe bordjes langs alle wegen en paden, voortdurend waren de gewa's aan het controleren of iedereen zich er wel aan hield. Gelukkig had de visite onze achternaam en onze straat met het huisnummer kunnen noemen, anders zouden ze onherroepelijk zijn weggestuurd. Vaak gingen de gewa's later kijken of de auto van zulke mensen wel echt

bij het adres stond dat ze hadden opgegeven.

Ik fietste over het tegelpad langs het raam van onze eetkamer en langs de voordeur en wilde via het deurtje in de schutting verder rijden naar de schuur achter het huis. Per ongeluk stootte ik met mijn arm tegen het hout, ik gilde het uit van de pijn.

Binnen, in de woonkamer, zaten mijn moeder en ook mijn vader, die op woensdagmiddag vrij was, druk te praten met de visite. Op tafel stond een glas sigaretten, de kamer hing vol rook. Mij leek het dat de visite uit Den Haag kwam, waar ik zelf als baby ook had gewoond, voordat mijn vader had gesolliciteerd als hoofd van de School met de Bijbel in Veenhuizen. Net als alle mensen die op bezoek kwamen hadden ze na hun aankomst uitgeroepen hoe groot ik al was geworden en hoe dik mijn rode haren waren, en alsof ik er zelf niet bij was hadden mijn ouders gniffelend ook hetzelfde als altijd verteld: dat ze na mijn geboorte, op eerste pinksterdag in een Haagse kliniek, meteen hadden gezien dat er iets verschrikkelijks met me aan de hand was. Een verpleegster had me toen onder de lamp gehouden en mijn haren uit mijn ogen geschoven: er zat wél een voorhoofd onder.

‘Is het gelukt met de koffie?’ vroeg mijn moeder.

‘Ik heb mijn arm gebroken.’

De grote mensen lachten. Mijn moeder zei dat ik naar haar toe moest komen en bekeek het gat in mijn maillot. Het viel mee, zei ze, het bloed was al opgedroogd. Nadat ze met haar nagel een steentje uit mijn vel had gepeuterd, gaf ze er een kusje op. ‘Ligt het pak op het aanrecht?’

Opgewekt stond ze op van de bank, waarboven schots en scheef de drie vierkante papieren eierdozen hingen die uit Den Haag waren meegekomen, en die mijn vader elk in een andere kleur had geverfd; felrood, diepgeel en koningsblauw, als een kunstwerk van Mondriaan. Naast de erker hing een reproductie van Karel Appel; bij ons thuis hielden we alleen van moderne vormen. Daarom waren de bank en de stoelen ook zo hoekig en

zo hard, heel anders dan bij de andere kinderen die ik kende.

Mijn moeder liep naar de keuken en riep naar de kamer dat ze het koffiepak had gevonden op het granieten aanrechtblad. Zelf duwde ik met mijn linkerhand de schuifdeuren naar de achterkamer open, waar mijn broertje brommend en zoemend met zijn auto's lag te spelen, de lijnen volgend van een tekening die hij met schoolkrijt op het linoleum had gekrast. Ook dat was bij ons anders dan bij andere kinderen: in de achterkamer mochten we net zoveel op de vloer krijten als we maar wilden. Mijn vaders bureau stond er tegen de muur en wij hadden er een eigen bureau van spaanplaten kistjes die hij ook zelf had beschilderd, van buiten wit en aan de binnenkant in verschillende kleuren die zachter en romiger waren dan de kleuren van de eierdozen, zodat ik mijn tong er weleens overheen liet gaan. Over de kistjes lag een losse, met zilvergrijze glansfolie beklede plank, ons bureaublad. Je kon de kistjes ook anders neerzetten en de plank als glijbaan gebruiken.

Terwijl mijn moeder in de keuken bezig was, kletste mijn vader uitgelaten met de visite. Ze praatten voortdurend door elkaar, alsof ze elkaar wilden overtroeven met grappige verhalen. Ik wist nu wel zeker dat die mensen uit Den Haag kwamen, mensen uit Drenthe deden niet zo. Nadat mijn moeder met een vol dienblad de kamer weer binnen was gekomen, sloot ook zij zich aan bij het koor van opgetogen stemmen.

Toen de volwassenen koffiedronken en er plakken koek met gekonfijte gember bij aten, liep ik naar de opening tussen de schuifdeuren terug en riep hard dat ik mijn arm had gebroken.

2

Mijn moeder bracht me naar de overkant van de Kerklaan, naar het brede, zanderige stuk grond waar iedere dag de schoolbussen voorreden. Ze had mijn broertje aan de hand, hij heette Wout en was nog maar twee. Omdat Veenhuizen zo groot was en alle gebouwen een eind van elkaar af lagen, gingen de meeste kinderen per bus naar school, pas na hun tiende moesten ze op de fiets. Zelf ging ik ook altijd met de bus naar school, de kleuterschool, die tegenover de Oude Poort stond, in een los gebouw dat eerst bij de werkplaatsen van het Tweede Gesticht had gehoord. Er zaten zowel openbaren als christelijken op. Omdat er schoolfoto's zouden worden gemaakt, had mijn moeder me geholpen mijn geruite rok aan te trekken, vanwege het gips met de zelen gekruist.

Verderop klonk het geronk en gebrul van de bus al. Het geluid kwam vanaf de Hoofdweg, de enige straat van Veenhuizen waar ook vreemden mochten komen. Er liep geen fietspad langs, daarom mochten kinderen die langs de Hoofdweg naar school moesten ook na hun tiende nog met de bus.

Gespannen tuurde ik in de richting van het geronk. Zou het vandaag een bus met tralies zijn of was het er eentje zonder? Veenhuizen had geen centrum, nergens was een plein of een andere kern, zodat je zou kunnen zeggen dat de school van mijn vader en de twee kerken langs onze straat het middelpunt vormden. Naast de Koepelkerk stond het Verenigingsgebouw, dat we meestal het Gebouw noemden, en dat ook bij het middelpunt hoorde. Hoewel de Kerklaan behoorlijk lang was, meer

dan een kilometer, telde hij maar een stuk of tien huizen, zodat ik een van de weinige kinderen was die instapte op deze plek. De zoons van de Tiesinga's waren ouder dan ik en gingen op de fiets naar de openbare school of zelfs al naar scholen in andere plaatsen, en onze burens aan de andere kant waren een pastoor en zijn huishoudster die geen kinderen hadden. Vanuit het raam van onze eetkamer keken we op hun enorme voortuin uit, waarin nog hogere bomen groeiden dan langs de straat. Voorbij de tuin van de pastorie stond de roomse kerk, met daar weer achter, maar dat kon je bij ons vandaan niet zien, een laag dubbel huis waarin tot voor kort aan de ene kant mijn vriendinnetje Gé had gewoond.

Gé, die geen broertjes of zusjes had, was min of meer een extra lid van ons gezin. Bijna iedere dag kwam ze langs en deed dan aan alles mee, zelfs onze kerstboom versierden we samen. Nadat haar vader onverwachts was gestorven, had haar moeder vrijwel meteen een brief van Justitie gekregen waarin stond dat zij en haar dochter moesten wegwezen. Gewoon, wegwezen, verhuizen, ophoepelen, zo snel mogelijk het dorp verlaten. Sindsdien woonden Gé en haar moeder in Assen, we konden er maar niet aan wennen.

Het dreigende geronk kwam nu heel dichtbij. Zoals altijd was het een donkerblauwe bus, die de rest van de dag gebruikt zou worden om gedetineerden te vervoeren. Binnenin zaten in de lengterichting lange, harde banken van lichtbruin hout, al trof je soms een bus met zachtere banken die waren bekleed met skai en waarop je twee aan twee kon zitten. Buitenop, op de voorkant van de bus, zat behalve het nummerbord ook een bordje met twee letters die ik al kon lezen omdat de eerste letter dezelfde was als die van mijn eigen voornaam en de tweede die van de naam van mijn vader, Jan. Het betekende dat de bus eigendom van het ministerie van Justitie was, zoals vrijwel alles in ons dorp. Zelfs op de meubels van de pastoor zat aan de onderkant zo'n bordje.

O nee hè, vandaag was het een bus met tralies. 'Ik wil niet in de boevenbus!' schreeuwde ik. In de andere gevangenisbus wilde ik wel, in deze beslist niet meer.

'Natuurlijk ga jij wel in de bus,' zei mijn moeder. 'Je bent al zo vaak in deze geweest, wat is dat nou voor gekkigheid?'

Terwijl ze Wout stevig bleef vasthouden, pakte ze mijn hand die niet in de mitella zat. De visite uit Den Haag had gezegd dat ik misschien toch naar de dokter van Veenhuizen zou moeten, waarna mijn ouders hadden uitgelegd dat we in ons dorp geen eigen dokter meer hadden. Eerst hadden we er wel eentje, een justitiearts die zowel voor de gedetineerden als voor de inwoners was aangesteld. Op een keer was hij net ergens naartoe toen een mevrouw uit het dorp een baby moest krijgen, zodat er een gevangene uit de gevangenis was opgehaald die dokter was, en die de geboorte van het kindje had begeleid. Een burgemeester, een notaris, een advocaat of andere mensen die je deftig kon noemen hadden we in ons dorp nooit gehad, behalve dan de directeuren van de gevangenissen. Maar die kenden we bij ons thuis bijna niet, de meeste directeuren waren openbaar, zoals we altijd zeiden, ze waren niet christelijk zoals wij. Ze woonden in grote witte huizen waarop namen stonden. De hoofddirecteur woonde in de allergrootste woning van Veenhuizen, een witte villa die op paleis Soestdijk leek en vreemd genoeg toch geen naam had gekregen, net zomin als het huis van de pastoor en zijn huishoudster die had.

'Dat kind moet naar de dokter.'

Uiteindelijk waren mijn vader en moeder in onze Renault Dauphine met me naar Norg gereden, naar de dokter daar, die had gezegd dat we regelrecht naar Assen door moesten om in het ziekenhuis röntgenfoto's van de botten in mijn arm te laten maken.

De getraliede boevenbus remde en stopte op de brede zandberm waar wij stonden. De chauffeur liet de motor draaien terwijl hij uitstapte om de deur aan de andere kant open te doen.

Er kwam een stroom kinderen uit die groter waren dan ik, dwars over de straat begonnen ze naar mijn vaders school te hollen. Doordat de bus vanaf de Hoofdweg was gekomen, wist ik dat ze allemaal op het Eerste Gesticht woonden, het deel van Veenhuizen dat rondom een van de andere gevangenissen lag. Ze hadden daar hun eigen kleuterschool, die aan het gevangenisgebouw vastzat en in het weekend als wachtruimte voor het bezoek van de gedetineerden werd gebruikt. Iedere dag maakte een gedetineerde er de kachel aan en hij bracht de kleuterjuf ook koffie en thee.

De chauffeur stond te wachten tot ik de hoge treden van de boevenbus zou beklimmen. Toen hij ongeduldig begon te kijken, een frons tussen de ogen, probeerde mijn moeder me te helpen met instappen, maar ik trok mijn hand los en rende voorbij de bus.

‘Doe nou niet zo vervelend! Alle andere kinderen gaan gewoon mee, stel je niet zo aan!’

Ik wist het beter, dat was in het ziekenhuis ook wel gebleken, daarom bleef ik op veilige afstand. Op het schoolplein aan de andere kant van de Kerklaan stonden een paar kinderen leunend op het hek naar ons te kijken, er waren meisjes bij uit de hoogste klas.

Nog een keer riep mijn moeder dat ik moest instappen, haar stem sloeg over. Vroeger was ze heel knap geweest, we hadden foto's waarop ze lang blond haar had. Ze woonde in die tijd in Coevorden, waar ze was geboren en ook de oorlog had meegemaakt. De bevrijders riepen *blondie* naar haar en ze mocht tussen de soldaten op een tank zitten. Toen ze later een baan in Amsterdam had gekregen, waar ze de boekhouding van een heel ziekenhuis ging doen, en waar ze ook de salarissen moest uitbetalen, zodat ze met een koffer vol geld van de bank naar haar werk moest lopen, had ze krulletjes in haar haren laten maken en een bril met schuine punten gekocht, wat ik jammer vond. Nadat ze met mijn vader was getrouwd had ze net als al-

le getrouwde vrouwen moeten stoppen met werken en was ze 'mevrouw Meester' geworden. Thuis, als niemand het kon horen, zei ze weleens dat ze het nog steeds een goeie mop vond dat er, toen we eenmaal van Den Haag naar Veenhuizen waren verhuisd, al na een paar weken een vrouw kwam aanfietsen die probeerde haar te strikken voor de Hervormde Vrouwenvereniging. Een vrouwenvereniging, voor iemand van amper negentwintig! Toch was ze al gauw van gedachten veranderd. Veenhuizen had nog geen duizend inwoners, het zou te veel opvallen als ze nergens lid van werd. Uiteindelijk had ze niet voor de Hervormde Vrouwenvereniging gekozen maar voor de Christelijke Plattelandsvrouwenbond. Daar konden alle geloven naartoe, dat vond ze belangrijk.

Terwijl ze nog steeds Wouts handje vasthield, draaide mijn moeder zich half om en wenkte de meisjes die langs het hek rond het schoolplein naar ons stonden te kijken, achter het gaas van metaaldraad dat tussen de palen zat, en dat met enorme pennen gebreid leek te zijn. 'Kan een van jullie Mariëtte even naar de kleuterschool brengen? Ik zeg het wel tegen meester Meester.'

Een paar minuten later zat ik op de bagagedrager van een meisje dat al bij mijn vader in de klas zat. Mijn linkerarm sloeg ik om haar middel en mijn benen spreidde ik zo wijd mogelijk, anders konden ze in het achterwiel komen. Toen de boevenbus met de tralies ons inhaalde, stak ik er achter de rug van het meisje mijn tong naar uit.

Ik was te laat bij school. Het gebouw, dat een puntdak had, deed ook wel wat aan een klein kasteeltje denken. Nadat ik van de bagagedrager was geklommen liep ik in mijn eentje naar de deur aan de achterkant en kwam over het speelplein langs de zandbak. Naast de school stonden gevangeniswerkplaatsen, die van het plein en de zandbak werden afgescheiden door hoge hekken. Tussen de naar buiten geknikte bovenkant liepen lijnen van prikkeldraad.

Binnen hing de kapstok vol. Behalve het Eerste en het Tweede Gesticht hadden we in Veenhuizen ook nog het Derde Gesticht, waarvan het hoofdgebouw was afgebroken, er stonden alleen nog wat bijgebouwen overeind. Verder was er daar ook niet zoveel, zodat de kinderen die op het Derde woonden bij ons naar de kleuterschool gingen en we met best veel leerlingen in de klas zaten.

Met één hand kreeg ik mijn jas uit en hing hem tussen de andere. Toen ik het lokaal in liep lette de juf nauwelijks op me. Samen met een man, de fotograaf, was ze druk bezig alles voor te bereiden voor het maken van de schoolfoto's. De poppenkast, een enorme paddenstoel met een rode hoed, sleepten ze als achtergrond naar een hoek.

Ik had gehoopt dat we vormen uit papier gingen prikken op de grijze matjes die uit samengeperste vodden bestonden, met de scherpe prikkertjes met een rood handvat die erbij hoorden, maar alle meisjes zaten op de grond met elkaar te spelen, hun hoofden naar elkaar toe. Ik ging daarom bij een jongetje aan tafel zitten dat ik extra lief vond, en dat bezig was van blokken een toren te maken. Hij woonde ver weg, zelfs voorbij de bordjes 'Verboden toegang' die de grens van Veenhuizen markeerden. Anders dan de boeren binnen onze gevangenis kolonie was zijn vader wel eigenaar van zijn bedrijf, zodat hij geen loon van Domeinen ontving zoals buurman Tiesinga. Daar stond tegenover dat hij ook niet verplicht was saai te planten zoals voederbieten en aardappelen te verbouwen.

Heel voorzichtig legde het jongetje een volgend blok op zijn toren. Hij zag er bijna hetzelfde uit als zijn tweelingbroertje, met haren zo licht dat ze wit leken. Allebei roken ze lekker naar de dieren op hun boerderij, die je tenminste kon aaien. Binnen de grens van Veenhuizen hadden we alleen maar reeën, konijnen, slangen, vogels en eekhoortjes.

Het jongetje draaide zich naar me toe en liet de tafel gevaarlijk bewegen, zodat de blokkentoren wiebelde. 'Vannacht is er

een kalfje bij ons geboren,' zei hij. 'Ik mocht haar naam bedenken.'

Verlegen keek hij weer voor zich uit, de toren stond nog steeds. 'Toen heb ik "Mariëtte" gezegd.'